دوو خوشکی کوردی جوولەکەی گۆرانیبێژی لەیادکراو.. رۆزا شوان

گۆرانییە فۆلکلۆرییەکان، بەشێکی گرنگن لە فۆلکلۆری هەر گەلێک. هەموو چین و توێژەکانی خەڵکی حەزیان لەو گۆرانییانە هەیە. ناشزانرێت کە بۆ یەکەمین جار کێن ئاوازیان بۆ داناون، یان کێن وتوویانن. ئەم گۆرانییە فۆلکلۆرییانە رەگێکی مێژوویی کۆنیان هەیە. تا ئەمڕۆش چێژ و خۆشییان کاڵ نەبوونەتەوە و کاڵیش نابنەوە. بە بەشێکی رەسەنی کەلەپووری نەتەوایەتی دەزانرێن. هەر نەتەوەیەکیش شانازی بە فۆلکلۆری نەتەوایەتی خۆیەوە دەکات و دەیپارێزێت. چونکە هەر نەتەوەیەک فۆلکلۆری رەسەن و داب و نەریتی تایبەتی خۆی نەبێت. کەواتە رابردووی نییە.

ئێمەی کورد، گەنجینەیەکی دەوڵەمەندی لەبنەهاتووی گۆرانی فۆلکلۆریمان هەیە. کە بە سەردەمێکی کۆن دەگەڕێنەوە. بەڵکو یەکێکین لە نەتەوە دەوڵەمەندەکانی جیهان لە فۆلکلۆردا. لە گۆرانی فۆلکلۆری کوردیدا، سروشتی جوان و رەنگینی کوردستان و زادەی بیر و سۆز و چێژی مرۆڤی کورد و، داب و نەریتی جوانی کوردەواریمان رەنگیان داوەنەتەوە و مۆرک و خەسڵەتێکی رەسەن و تایبەتییان بە گۆرانییە فۆلکلۆرییە کوردییەکان بەخشیون. هەندێش هۆنراوەکانیان و ئاوازەکانیان ناسک و شیرینن. بە ئاسانی دەچنە دڵەوە و دەبنە وێردی شیرینی سەر زارمان. تا ئێستا لە لایەن گەلانی هاوسنووری کوردستانەوە، دەستیان بەسەر چەندین گۆرانی و ئاوازی کوردیدا گرتوون و کردوویانن بە مۆڵکی خۆیان. بەڵام سەرەڕای شێواندن و دەستکاری کردنیان.. بە زەقی مۆرک و رەسەنایەتی کوردییان پێوە دیارن.

لەمە زیاتر درێژە بە باسکردنی گۆرانی فۆلکلۆری کوردیمان نادەین. ئەم باسە گرنگە بە هونەرمەندان و شارەزایانی دڵسۆزی کوردمان لەم بوارەدا دەسپێرین. هیوادارین کە بتوانن لێکۆڵینەوە و توێژینەوەکانیان دەربارەی فۆلکلۆری کوردیمان، بە ئەرشیف بکەن. لە کتێبی چاپکراودا پێشکەشمانی بکەن. بەمەش خزمەتێکی باش پێشکەش بە فۆلکلۆر و بە کەلەپووری نەتەوەییمان دەکەن. دەیان پارێزن.

دێینە سەر کرۆکی باسەکەمان. چەند سەد ساڵێک، لە پێش زاینەوە

جوولەکەکان کە لە لایەن بابلییەکان و ئاشوورییەکانەوە وڵاتەکەیان داگیرکردن، بەشێکیان لەکوشتن. بەشێکی زۆریشیان وەکو دیل بە عێراق و بۆ کوردستان هێنان. بەپێی نووسینەکانی مێژوونووسانی جوولەکەکان. لە هەموو ئەو وڵاتانەی جیهان، کە جوولەکەیان لێ دەژیان، جوولەکەکانی کوردستان دڵنیاترین و ئاسوودەترین ژیانیان بەسەردەبرد. زووش تێکەڵ بە داب و نەریتی کوردی بوون و فێری زمانی کوردی بوون، بەشێک لە کوردیش چوونە سەر ئایینی جوولەکە، بەڵام وەک نەتەوە هەر خۆیان بە کورد دەزانین. گەلێ هونەرمەندی گۆرانیبێژی دەنگخۆش لە ناو کوردە جوولەکەکانی کوردستاندا هەڵکەوتن و خزمەتی هونەری ئاواز و گۆرانی کوردییان کرد. لەوانەش خاتوو (شیرین) یا (بەهیجە) یا (فەرحە) کە لەبەر زۆر جوانی بە (دایکی جەمال) واتا (دایکی جوانی) ناویان بردووە، کە لە کوردە جوولەکە لەدایکبووەکانی شاری هەڵەبجەیە، لە (١٩٠٨) لە دایک بووە. دەنگی زۆر خۆشبوو. کۆمەڵێک گۆرانی فۆلکلۆری کوردی زۆر خۆشی لە ساڵەکانی (١٩٢٥ــ ١٩٢٦) دا، لەسەر قەوان تۆمارکردوون. یەکەمین ژنە گۆرانیبێژی کوردە، کە گۆرانی کوردیی لەسەر قەوان تۆمارکرد. کە ئیزگەی رادیۆی کوردی ـ لە بەغدا کرایەوە، گۆرانییەکانی دایکی جەمال یان زۆر بڵاودەکرانەوە. زۆر لە گۆرانیبێژانی ئێستا گۆرانییەکانی دەڵێنەوە. دایکی جەمال ژنێکی کورد و کوردستان پەروەریش بوو. سروودی (وەتەنی من کوردستانە)ی تۆمارکرد. دایکی جەمال لە ساڵی (١٩٧٩) دا لە بەغدا کۆچی دوایی کرد. ئەمەش ناوی هەندێ لە گۆرانییە فۆلکلۆرییەکانی (دایکی جەمال) ن:(هەی ئاغا و ئاغا، هەی بەلار بەلارەوە، ئامین و ئامین، هەی بەنن بەنن، سەوزە مەلێ، خانمی سلێمانی، روحی شیرینم،… هتد).

دوای ئەویش هەردوو خوشکی گۆرانیبێژی کوردی جوولەکە (نازدار و ئەسمەر فەرهاد) کە لە کوردە جوولەکەکانی ناوچەی (ئاکرێ) بوون. دەنگیان زۆر خۆشبوو. چەند گۆرانییەکی فۆلکلۆری کوردی زۆر خۆشیان لە ئیزگەی رادیۆی کوردی لە بەغدا، تۆمارکردوون.
لە ئێستاشدا گۆرانبێژی دەنگخۆش خاتوو (هەداسە یاشیرون) کە ژنە کوردێکی جوولەکەیە و باوباپیرانی لە کوردستان ژیابوون، لە ئێستادا لە (تەلئەبیب) لە ئیسرائیل دەژی. هەستێکی کوردیی سروشتی هەیە و خۆی بە کورد دەزانێت، لە ئیسرائیل و لە کوردستاندا، بە زۆری بە جلی کوردیی ئاهاو واهاوە، چەندین گۆرانی فۆلکلۆری رەسەنی کوردی بۆ تەلەفزیۆنەکان تۆمارکردوون. چەندین ئاهەنگی گۆرانی کوردیی سازکرد، لە زۆربەی یادی

جەژنەکانی نەورۆزدا، ئاهەنگی گۆرانی کوردیی پێشکەش کردوون، گۆرانیشی بۆ پێشمەرگەی قارەمانی کوردستان وت.

(نازدار و ئەسمەر فەرهاد) دوو کچە کوردی جوولەکەی گۆرانیبێژی زۆر دەنگخۆش و ناسک و شیرین و بەسۆز بوون. لە کۆتایی چلەکان تا ساڵی (١٩٥٢)ی سەدەی رابردوو، بە دووقۆڵی لە ناخی دڵیانەوە و بەجۆش و خرۆشەوە، گۆرانییان دەچڕی. کۆمەڵێک گۆرانی فۆلکلۆری کوردییان لە (ئیزگەی رادیۆی کوردی ـ لە بەغدا) تۆمارکردوون. هەشت گۆرانییان بە دووقۆڵی تۆمار کردوون. لەو گۆرانییانەی کە من لە منداڵییەوە گوێم لێیان بوو، کە (نازدار و ئەسمەر فەرهاد) بە دووقۆڵی دەیان چڕین، کە تا ئەمڕۆش ئاوازە رەسەنەکانیان و دەنگە زوڵاڵەکەیان، خۆشی و چێژیان لە دەروون و هەشمدا کاڵ نەبوونەتەوە و لە گوێیەکانماندا دەزرنگێنەوە. زۆر هوگر و سەرسامی دەنگە بەسۆز و خۆشەکەیان بووم و لێیان مەست نابووم.

(نازدار و ئەسمەر فەرهاد) بە دووقۆڵی سەرجەم (٨) گورانی فۆلکلۆریی کوردییان لە (بەشی رادیۆی کوردی ـ بەغدا) تۆمارکردن و بڵاوکرانەوە. ئەمانە ناوی گۆرانییە فۆلکلۆرییەکانی (نازدار و ئەسمەر فەرهاد) ن وەک لەیادم ماون:

١ـ (مەگری مەگری چاوانت دەشێ ... دایکت نەماوە نازت بکێشێ)

٢ـ (گەردوون من چیبکەم چیم دەسەڵاتە ... خەتای من نییە دە مفتەلاتە)

٣ـ (جوانین ئەمە جوانین ... پەری ناو شاخانین ... لە خواوەیە جوانین)

٤ـ (بولبول مژدە بەهارە … هەور نەماوە و رۆژ دیارە)

٥ـ (گزەی جەرگانم ماڵی وێرانم ... جەگام بە راخە ئەمشەو میوانم)

٦ـ (هە لاوە لاوە گوڵە ... شەوقی رووناکی گوڵە)

٧ـ (نەجیبە یار نەجیبە … بە دەردی من تەبیبە)

٨ـ (ئامینیم نازەنینە .. وەی وەی لە زیڕەی پێتینی..

بڵام بە باڵای ئەو کچە گرت… دوو پێنجە کورتی دەنێ)

من وا تێدەگەم کە ئەم گۆرانییەش بە دەنگی نازدار و ئەسمەر

فەرهاد گوێم لێبوو:
(گەرد و گەردانە.. یارم شەمعە.. خومیش پەروانە) پشت راستکردنەوەی دەوڵەت.
بێگومان ئەم دوو خوشکە، بە دووقۆڵی گۆرانی فۆلکلۆریی زیاتریان هەبووە، کە لە ئاهەنگ و شایی گوندەکەیاندا سەر بە (ئاکرێ) بە دووقۆڵی وتوویانە و لە رادیۆدا تۆمار نەکراون. تەنیاش بە تۆمارکردنی گۆرانییەکانیان هاتووچۆی رادیۆی کوردیان لە بەغدا دەکرد، بە هەمیشەیی لە رادیۆیی کوردیدا دانەمەزرابوون، یان خۆیان نەیانویستووە دابمەزرێن.
پێش کۆچکردنیشیان بۆ ئیسرائیل، کە ماڵیان لە بەغدا بوو، زوڵم و ئەشکەنجەیەکی دەروونی زۆر دران، لە لایەن عەرەبەکانی بەغدا و حکومەتی عێراقەوە.

ناوی راستی نازدار و ئەسمەر فەرهاد چییەوە کە هێنایانی بۆ رادیۆ؟

تەنیا کەس کە باسی ئەم دوو خوشکە گۆرانیبێژە کوردە جوولکەیەی کردووبێت، هونەرمەندی گەورەی گەلەکەمان مامۆستا (عەلی مەردان)ی نەمرە. لە کتێبەکەیدا کە بە ناوی (بیرەوەری گەڵای پایز) لە ئامادەکردنی (عەبدولقادر عەلی مەردان) و رێکخستن و لێکۆڵینەوەی مامۆستا (ئەحمەد سەید عەلی بەرزنجی) یە. مامۆستا عەلی مەردان دەڵێ:"کاک کامیل کاکەمین ـ بەڕێوەبەری ئیزگەی رادیۆی کوردی ـ پێی راگەیاندم کە دوو کچە جوولەکە هەن خوشکن، دێنە ئیزگە و خۆزگە گوێت بە رادەگرتن. هاتن و چاومان پێیانکەوت.. هەروا بیست یا بیست و چوار ساڵان دەبوون. گوێم لێگرتن، دەنگەکی جوان و پوخت و کاریگەریان هەبوو، لەوەبەر شتی وام نەبیستبوو. توانایەکی وتنی باشیان هەبوو. نزیکەی (١٠) گۆرانیم بۆ ئامادەکردن. یەکێکیان دوو قۆڵی دەبێژرا، ئەویش (بەوانە…) بوو، کە من و ئەسمەریان دەمانوت. حەزدەکەم زیاتر لە بارەی ئەو دوو دەنگە بەسۆزەوە بدویم، چونکە ئەمە دەبێتە مێژوو و دەچێتە سەر لاپەڕەکانی.
ئەو دوو خوشکە، لە جوولەکەکانی ناوچەی (ئاکرێ) بوون، هەروەک لە خۆیانم بیست. باوکیان (موشە) یان (موسا)ی ناوبوو. دایکیشیان (بەستێ)ی ناوبوو. لەڕێی (کامیلی کاکەمین)ەوە، گەیاندرانە بەغدا. ئەویش کاتێک بە کاروباری ئیزگە و کۆکردنەوەی دەنگ و ئاوازەوە میللییەکان، بەو ناوەدا گەڕابوو. لە یەکێ لە گوندەکانی (ئاکری) کە میوانی (ساڵح ئاغا)ی موختاری گوندەکە دەبێ و دەزانن کە بە کۆکردنەوەی

ئاواز و گۆرانی ناو گوندنشینەکان هاتووە و دەیەوێ مەسحێکی هونەری بکات. ساڵح ئاغا ئەو دوو خوشکەی پێشاندەدات کە دەنگێکی خۆشیان هەیە و لە شایی و ئاهەنگەکانی گوندەکەدا گۆرانی دەڵێن.
دەنگیان تاقیدەکاتەوە و باش گوێیان لێدەگرێ و دوایی پەسەندیا دەکات و داوایان لێدەکات کە بێنە بەغدا. ئەوەبوو هاتن و کارەکەیان لە ئیزگە لای خۆمان بە باشی رۆی. گۆرانییەکانیشیان بە شێوەی سۆرانی بوون. وریابوون و بە گورجی ئاوازەکانیان وەردەگرت. یانی گوێچکەی مۆسیقایان زۆر هەستیار و ناسک بوو. هەتا بچووکەکەیان (ماری) ئینگلیزییەکی باشی دەزانی و قسەی پێدەکرد. لاوازی و نەخۆشییەکی لەگەڵبوو. بەڵام گەورەکەیان (خەخە) جوان و رووخۆش و زیتەڵە بوو. رۆژێک لە گەرمەی پرۆڤەکاندا، لەسەر یەکی لەو گۆرانییانەی بەمان دانابوون کە بیڵێن. کاک کامیل پێشنیاری کرد، کە دوو ناوی لەبار و جوانیان بۆ هەڵبژێرین. ئەوەبوو گەورەکەیان کە (خەخە)ی ناوبوو، کردمان بە (نازدار) بچووکەکەشیان کە (ماری)ی ناوبوو، کردمان بە (ئەسمەر)، (فەرهاد) یش وەک نازناوێکی هونەری بۆ هەردووکیانمان دانا. ئیتر بوون بە (نازدار و ئەسمەر فەرهاد). لەسەر (سیم) گۆرانییەکانمان بە تۆمارکردن. وەک وتیشم خۆم لە یەکێکیاندا بەشداربووم. کە لە ئیزگەشەوە بڵاودەکرانەوە، لەناو گوێگرەکاندا، ناو و شورەتێکی باشیان پەیداکرد و دەنگیان دایەوە. سەدان نامە دەهاتنە ئیزگە و داوای گۆرانییەکانی ئەم دوو ئافرەتە دەنگخۆشەیان دەکرد. (نووسەر: کاتێک کە مێرد منداڵ بووم. ئێستاشی لەگەڵە بەت زۆر هۆگری گۆرانییەکانی نازدار و ئەسمەر فەرهاد بووم. زیاتر لە (٣٠) نامەم بە ئیزگەی رادیۆی کوردی ـ گۆرانی داواکراو ـ نارد و داوای گۆرانییەکانی نازدار و ئەسمەر فەرهادم کرد). هەمووی (٨) گۆرانی نازدار و ئەسمەر فەرهاد لە رادیۆی کوردی بەغدا تۆمارکراون.
هەتا سەرەتای ساڵانی پەنجاکان، ماڵی (نازدار و ئەسمەر فەرهاد) لە خانوویەک بوون لە بەغدا، لە گەڕەکی (بەتاوین) بەرانبەر بە (گۆلێژی پۆلیس) و بەرانبەر بە (کەنیسەی ئەرمەن) دوایی کەوتنە خۆ ئامادەکرد بۆ کۆچکردن لەگەڵ هەزاران جوولەکەی تردا. ئامادەبوون کە بۆ ئیسرائیل بچن. زێدی رەسەنی باووباپیرانیان. دواجار سەردانیم کردن جەنجاڵی خۆکۆکردنەوە بوون. دەبوو ئەو رۆژە بڕۆیشتنایە. هەرچییەکیان بوو فرۆشتیان. جگە لە پاسکیلێکی منداڵانی سێ پێچکە. وتیان: "ئەوەش وەک دیاری بۆ ـ کاکە ـ

ی کوێت" بەڵام دەم بەوایی نەهێنا کە لێیان وەربگرم، قبووڵم نەکرد. دواجاربوو یەکتر ببینین. دڵتەنگ و مات و پەست گریاین و حەسرەتمان کێشا، دەبوو بڕۆن. هەر دەبوایە بڕۆن. جگە لەو ناڕەحەتی و تەشقەڵەو زوڵمەی لە عێراقییەکانەوە تووشیان دەبێوە. کە ڕۆیشتن ئیتر دەنگوباسیان نەما، وەک بەردێ بکەوێتە گۆمەکەوە. ببەای ببە، هیچم لێیان نەبیستەوە. داخ و حەسرەتیان تا ئێستاش ئاسەواری خۆی لە دڵمدا هەیە"

نازدار و ئەسمەر فەرهاد، لە ساڵی (١٩٥٢) دا، کۆچیان بۆ ئیسرائیل کرد، کە دوا کۆڕەوی بۆ زۆری جوولەکەکان بوو لە عێراق. چی پارە و خشڵ و زەوییشیان پێبوو، حکومەتی عێراق هەمووی لێیان سەندن. تەنیا بۆیان هەبوو (٢٥) دیناری عێراقی و جانتایەکی جلوبەرگ لەگەڵ خۆیاندا بەرن.

تا ساڵی (٢٠٠٣) یش، شریتەکانی گۆرانییەکانی (نازدار و ئەسمەر فەرهاد) و ساڵی تۆمارکردنیان. لە ئەرشیفی ئیزگەی رادیۆی کوردی لە بەغدا مابوون. کە بینایەی تەلەفزیۆن و رادیۆی عێراق لە بەغدا لە لایەن فڕۆکەکانی هاوپەیمانانەوە بۆردوومان کرا، ئەرشیفی ئێزگەی رادیۆی کوردی زیانێکی زۆری بەرکەوت. ژمارەیەکی زۆری شریت و کاسێت و سیدییەکانی گۆرانییە کوردییەکان لە ناوچوون. بەشێکیان دزران و بەشێکیان سووتان و بەشێکی کەمیشیان کەوتنە لای بێژەری پێشووی ئیزگەی رادیۆی کوردی، جوانەمەرگ کاک (ئیسماعیل گەیلانی) کە لەو کاتەدا مەترسییەدا، چوو بۆ بەغدا و ئەو بەشەی لە تیاچوون رزگار کرد و کەوتنە لای ئەو. بەڵام بە داخەوە، کە کاک ئیسماعیل بە هۆی سووتانەوە لە هەولێر کۆچی دوایی کرد. تا ئێستا نازانرێت ئەو شریت و کاسێت و سیدی گۆرانییە کوردییانەمان، کە لە لای کاک ئیسماعیل بوون، لە ئێستادا لە لای کێدا ماونەتەوە، هیچ زانیارییەک لە بارەیانەوە نازانرێت کە چییان لێکردوون.

هیوادارم کە دوو خانمە گۆرانیبێژی دەنگخۆش و دەنگناسکی کوردمان، پێکەوە ڕێکبکەون و بە دوو قەڵەی گۆرانییەکانی (نازدار و ئەسمەر فەرهاد) بە جوانی و پوختی و بە هەمان ئاوازەوە و سازەوە، بیانڵێنەوە و بە تەلەفزیۆنەکانی کوردستان تۆماریان بکەن. بۆ نموونە هونەرمەندی گۆرانیبێژ خاتوو (چۆپی فەتاح) و خاتوو (دینا) و خاتوو (لەکە زاهیر) و خاتوو (ئاڤان جەمال) و خاتوو (ماریا هەورامی) یا هەر خاتوونێکی گۆرانیبێژی تری کوردمان بێت. دوانیان پێکەوە ڕێکبکەون و بە دوو قەڵەی گۆرانییەکانی نازدار و ئەسمەر فەرهاد بیڵێنەوە و تۆماریان بکەن. تا ئەم گۆرانی و ئاوازە ڕەسەنە فۆلکلۆرییە

کوردییانەمان لە تیاچوون رزگاربکەن. دەستخۆشی و ئافەرین، بۆ ئەو دوو خانمە گەرانیبێژە کوردەمان بێت، کە دەست پێشخەری دەکەن و ئەم کارە نەتەوەییە دەکەن.

رێزا شوان

نەرویج: ٢٠٢١